

kutubxonalarda bir necha nusxada bo`lib undan yoshlar foydalanishi qiyin. Chunki birinchidan, ular arab alifbosida va arab alifbosi tartibida yoziladi. Ikkinchidan, ularning mazmunining aksariyati butunlay o`lik va ishlatilmaydigan lug`atlardir. Shuningdek, ularning ba`zilari o`zining dastlabki va lug`atlarda ifodalangan ma`nolarini yoqotib, hozirgi tojik adabiyotida boshqa ma`nolarni ham topgan".

Sadriddin Ayniyning "Tojik adabiy tili lug`ati" o`qituvchi tomonidan kitobxonlarning ana shu ehtiyojini qisman qondirish maqsadida ishlab chiqilgan.

Ustoz Ayniy yoshligidanoq so`z va iboralarning ma`nosini chuqur va to`g`ri tushunishga, ulardan foydalanishga alohida e`tibor bergan. Bu asarda qadimiy lug`atlar, jumladan, "G`iyos-ul-lug`ot" ham doim uning stolida bo`lgan. Rahim Hoshim qissasiga ko`ra, ustoz Ayniyning eng sevimli lug`atlaridan biri "G`iyos-ul-lug`ot" bo`lgan. Bugungi kunda tilimizda "to`liq huquq"ga ega bo`lgan bir qator "noma`lum" tojikcha atamalar ustozning sa`y-harakatlari bilan bugungi tilimizga kirib kelgan va bu ishda "G`iyos-ul-lug`ot" ma`lum bir yo`naltiruvchi rol o`ynagan. Bir kuni mubolag`asiz domla uni 20-30 marta ochib, varaqlab, so`zlarning ma`nolarini bir-biri bilan qiyoslab kerakli so`zni qidirdi. Kitob sahifalarining burchaklari ko`p varaqlaganidan qorayib ketdi. Rahim Hoshim ustoz Ayniyning lug`at boyligi haqida o`z xotirasini shunday keltiradi: bir paytlar ustoz "Tarjimon" so`zi haqida gapirgan edi, u aslida tojik-turzubon bo`lib, ikki tilni biluvchi va bir tildan matn yaratuvchi degan ma`noni bildiradi. Boshqa tilga va arab tiliga o`tish Tarjimonning shakli munosabatlarga kirishish edi. Bir necha oy o`tgach, ustoz bu so`zni qanday izohlaganini tekshirish maqsadida uning ma`nosi va talaffuzini so`radim, u bir necha oy oldin aytganlarini aniq aytib berdi, lekin suhbat tugagandan so`ng "G`iyos-ul-lug`ot"dan, doim stol ustida turgan lug`at bir xil so`zni topib o`qib chiqdi va xotirasining to`g`riligiga ishonch hosil qilib, bu savolni ataylab berganimni payqandek ko`zoynagi ustidan menga qaradi[10].

O`tmishda tojik adabiyoti vakillari, shoirlar, she`r ixlosmandlari va umuman she`rxonlar orasida mashhur va qulay lug`atlardan biri bo`lgan "G`iyos-ul-lug`ot"ni yagona ishonchli lug`at manbai deyish mumkin va deyarli hech qanday shoir va hech bir xalq bu lug`atsiz bilimli emas edi. Bu fikrning to`g`riligini T.Zehniyning "Xudomuziy yoki G`iyos-ul-lug`ot" maqolasida bergan ustoz Ayniy izohi ham tasdiqlaydi: bir so`zni izohlash jarayonida muallif o`zimizning sharhimizdan bo`lak boshqa lug`atlarga ham ishora qilib, izohini bergan. Domla, avvallari Buxoro madrasalarida 20 mingga yaqin shogird tahsil olgani, har bir mullaning qo`lida "G`iyos-ul-lug`ot" nusxasi bo`lganligi, shu sababdan bu lug`at Kogonda bir necha bor qayta nashr etilganini aytdi. Domla bu kitobning tili ravon va bugungi tojik tiliga yaqin ekanligini ta`kidlab, muallif Movarunnahrning talaffuzini ham tilga oladi".

Ustoz Ayniyning shogirdlaridan biri, adabiyotshunos "Farhangi zaboni tojikiy"ning muharrirlaridan biri Rahim Hoshim "G'iyos-ul-lug'ot" bilan tanishuviga shunday deydi: Men birinchi marta Samarqandda o'qigan maktabda "G'iyos-ul-lug'ot"ni shu maktabning asoschisi va katta o'qituvchisi, o'ta fazilatli inson – Mulla Abdulqodir Shakuriydan eshitganman. Kitoblari ko'p bo'lmagan, bo'lsa ham biz shogirdlari e'tibor berganimizdek, uning eng qimmatli va zarur kitoblaridan biri "G'iyos-ul-lug'ot" edi. Agar she'r o'qilayotganda yoki suhbat chog'ida so'zning ma'nosi haqida bahs-munozara yuzaga kelsa, so'zni to'g'ri belgilash zarur bo'lsa, o'qituvchi kutubxonasining kalitini o'quvchilardan biriga berib, borib "G'iyos-ul-lug'ot" olib kelgin derdi. Uni ochganida esa (u) savolga qoniqarli javob topgandek, "jumboq"ni yechgandek bo'lardi va bizga aniq ma'lumot berardi". Bugun o'qituvchi va talabalarning "Farhangi zaboni tojikiy" (ikki jilddan iborat), "Tojik entsiklopediyasi" hamda kirill alifbosida "G'iyos-ul-lug'ot" va "Burhoni kote" kabi ko'p jildli nashrlardan foydalanishi ustoz Ayniyning orzu-umidlarining amalga oshishidan darakdir.

Adabiyot:

1. Айни С. Куллиёт. ҷ.12. – Душанбе: Ирфон.-563 с.
2. Воҳидов А. Бо сухан ҷаҳоне биорост. – Самарқанд: Нашри ДДС., 2011.- 156с.
3. Воҳидов А. Аз таърихи фарҳангшиносии форсу тоҷик. – Самарқанд. Нашри ДДС. 2019.
4. Капранов В.А. Дар бораи баъзе хусусиятҳои луғатҳои қадимаи тоҷикӣ (форсӣ). Шарҳи сурх, 1997. №7, с.8.
5. Маликушшуаро Баҳор. Сабкшиносӣ ё таърихи татаввурӣ насри форсӣ. - Душанбе: Сабкшиносӣ, 2012.- 570 с.
6. Оранский, И.М. Введение в иранскую филологию.- М.:, 1960.-460 с.
7. HD Farxodzod, SJ Majitova. [Description of bukhara as the patriotic poem of Tajik-Persian poetry and the issues of remaining poetry](#). Journal of Critical Reviews, 2020.
8. Majitova S.J. Aminova D.Sh. [The linguistic significance of the father concept](#). Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595)
9. Nurulloeva Z.H. Detailed description of lexical items in "Strong Argument. DOI: [10.5958/2249-7137.2021.01068.5](#)
10. Раҳим Ҳошим. Сухан аз устодон ва дӯстон. – Душанбе: Ирфон.1971.- 222 с.